Turkish Studies *Information Technologies and* *Applied Sciences*

Volume 14 Issue 2, 2019, p. 133-148

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22409

ISSN: 2667-5633

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 10.12.2018

✓ *Accepted/Kabul:* 10.06.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (21.12.2018)- Referee 2 (09.04.2019)- Referee 2 (17.05.2019)

This article was checked by iThenticate.

BİNA PROGRAMLAMANNIN GELENEKSEL YAPILARIN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ*

*Mehmet CEBE** - Nurtekin ÖZEN*** – Can Tuncay AKIN*****

ÖZ

Sanayileşme sonrası kent merkezlerine küresel ölçekte yoğun göçler yaşanmıştır. Bu göçlerin etkisi ile kent merkezlerinde ciddi nüfus artışları ve genişlemeler meydana gelmiştir. Ekonomik gelişmelerin katkıları ile yeni ve daha konforlu yapılar tercih edilmiştir. Yaşanan bu sosyal değişimden dolayı ilk etapta daha alt gelir seviyesine sahip kesimlerin kullanımına bırakılan geleneksel yapılar sonraki dönemlerde tamamen terk edilmişlerdir. Bu çalışmanın amacı yasalar ile koruma altına alınan geleneksel yapıların onararak yeniden işlevlendirme süreci için bir model önerisi sunmaktır. Mimari tasarım süreci incelenmiş, mevcut yapıların yeniden işlevlendirilmesinde kullanılan yöntemler belirlenmiş, koruma ölçütleri de dikkate alınarak öneri bir model oluşturulmuştur. Literatürde yerini alan ve genellikle yeni yapılacak binalar için özelleşmiş olan modeller, mevcut yapılarda kullanıcı memnuniyetinin belirlenmesine yönelik olan Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD) yöntemi, geleneksel yapıların korunması sürecinde dikkat edilmesi gereken yasal sınırlılıklar ile yapıların sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik diğer sınırlılıklar belirlenmiştir. Tarihi ve kültürel değere sahip olan yapıların zamanla yıkılarak yok olmasına karşılık olarak Carte del restauro ile literatürde yerini alan

* Bu çalışma birinci yazar tarafından, ikinci ve üçüncü yazar danışmanlığında Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı'nda 2017 yılında tamamlanmış olan "Bina Programı Hazırlanması; Güneydoğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Han Yapıları Örneği" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr., Dicle Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu Diyarbakır, E-posta: mehmetcebe1@gmail.com

*** Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, E-posta: nurtekinozen@gmail.com

**** Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, E-posta: ctakin@dicle.edu.tr

koruma süreci günümüzde çok daha etkin bir şekilde hükümetlerin de katılımı ile yürütülmektedir. Bu makalede koruma altında olan geleneksel yapıların yeniden kullanımı sürecinin başarı oranını yükseltmeye katkı sunmaya yönelik olarak on aşamadan meydana gelen bir bina programı modeli önerisi hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mimari Program, KSD, Geleneksel Yapılar, Koruma, Sürdürülebilirlik

EVALUATION OF BUILDING PROGRAM IN REFUNCTIONALIZATION OF TRADITIONAL STRUCTURES

ABSTRACT

After the industrialization, intensive global migrations to city centres have been experienced. Extensive population growth and expansions have occurred in the city centres due to the effect of these migrations. New and more comfortable structures are preferred with the contributions of economic developments. Traditional structures left to the use of lower income groups in the first place due to this social change were completely abandoned in later periods. The objective of this study is to present a model proposal for the process of re-functionalization by restoration of traditional structures protected by legislations. Architectural design process is examined, the methods utilized in re-functionalization of existing structures are identified and a proposal model is created by also taking the preservation criteria into consideration. The models taking place in the literature and customized generally for new buildings, Post Occupancy Evaluation (POE) method intended for the measurement of user satisfaction in existing structures, legal limitations to be taken into consideration in the process of conservation of traditional structures and other limitations concerning the sustainability of structures are identified. The conservation process, taking place in the literature as Carte del restauro, in response to destruction of structures with historical and cultural value over time, is now carried out even more effectively also with the participation of governments. A building program model proposal consisting of ten stages is prepared in this article with the intention of contributing to the success rate of reutilization of traditional structures under protection.

STRUCTURED ABSTRACT

Intruduction: Historical buildings, which are considered as cultural richness of mankind all over the world, have an important place in the formation of urban identities and cultures, as cultural assets to be protected both in terms of tourism as well as their location. With these features, cultural heritages are accepted as the common value of mankind in the global sense as well as the local importance on the basis of the country (Amsterdam Declaration, 1975). When the examples of restoration and re-functionalization of traditional structures are examined, it is observed that commercial concerns rather

than conservation consciousness come into prominence in re-functionalization of traditional structures due to changing cultural structure and economic expectations. And therefore, the stage of designing the function attributed to building is not adequately examined during the process of reutilization and functionalization of traditional structures, and this process takes shape under the pressure of economic and social expectations.

Aim: Functionalization of the structure with original function or a close function during the process of preservation of architectural heritage is accepted as an appropriate approach as a result of international conferences and studies. When evaluated also within the framework of impacts of modern design approaches on traditional structures, it follows that traditional structures could not escape dereliction due to their original functions being inadequate and meaningless as a result of their locations within the city and differentiation of variable needs and expectations of the community. Although the approach of preserving traditional structures by making use of them is an important fact in the process of conservation architectural heritage, it is concluded that the designing process of the new function to be attributed to the structure must also be studied in details. In the process of conserving the traditional structures, which are valuable, required to be preserved, common cultural heritage of mankind, the objective within the scope of this study aiming to make contribution to obtain more incisive results in new function design is to try to present a building programming model in order to be used in new function design intended for increasing the harmony between the user and the structure by ensuring the preservation of the structures during the process of re-functionalization of traditional structures.

Method: Architectural programming models taking place in literature are investigated as method of the study, the ways of evaluating analysis stage in terms of traditional structures are investigated by examining these models. Stages that could be evaluated in terms of analysis process of traditional structures are determined by comparing the identified models. Apart from these identified stages, the model is developed by investigating the required analysis stages of traditional structures.

Findings and Results: Although the basic process continues in a similar manner in programming for all structure types, the sub-headings can vary according to building type and function. Therefore, when different models are examined, it can be seen that there is not a substantial difference and architectural programming processes are similar to each other and there might only be differences according to the type of building and the function to be performed. It is possible to talk about concentration on modern structures in terms of detailed studies carried out on the preparation of the program concerning the design of the structures in general. A programming model is designed to be used specially for traditional structures by examining the architectural programming models within the scope of this study. With this designed architectural programming model, it is aimed to find out the problems of the intervention systematics applied to the architectural heritage today and to provide a design process covering the intervention methods, which are appropriate to the cultural and economic status of

the social group occupying the structure and causing least damage to the region and the ecology, where the structure located. With this objective in mind, an architectural programming model is developed and made available to designers for the designers included in the decision making mechanism in the structure design process to perform applications meeting the requirements of the users, legislators and investors at the highest level, when making function design for the structures of architectural heritage. In conclusion, with the procedure steps proposed in this study, an example of architectural programming model is provided for the working systematics required by the designers to be making conservation and function design in the traditional structures of architectural heritage. With the model obtained at the end of this study aiming to make a contribution to the field of architectural programming, it is intended to make the process of preservation of traditional structures of architectural heritage by making use of them more accurate.

Conclusion: Although the basic process continues in a similar manner in programming for all structure types, the sub-headings can vary according to building type and function. Therefore, when different models are examined, it can be seen that there is not a substantial difference and architectural programming processes are similar to each other and there might only be differences according to the type of building and the function to be performed. It is possible to talk about concentration on modern structures in terms of detailed studies carried out on the preparation of the program concerning the design of the structures in general. A programming model is designed to be used specially for traditional structures by examining the architectural programming models within the scope of this study. With this designed architectural programming model, it is aimed to find out the problems of the intervention systematics applied to the architectural heritage today and to provide a design process covering the intervention methods, which are appropriate to the cultural and economic status of the social group occupying the structure and causing least damage to the region and the ecology, where the structure located. With this objective in mind, an architectural programming model is developed and made available to designers for the designers included in the decision making mechanism in the structure design process to perform applications meeting the requirements of the users(Figure 1.), legislators and investors at the highest level, when making function design for the structures of architectural heritage.

Figure 1. Proposed Programming Model

In conclusion, with the procedure steps proposed in this study, an example of architectural programming model is provided for the working systematics required by the designers to be making conservation and function design in the traditional structures of architectural heritage. With the model obtained at the end of this study aiming to make a contribution to the field of architectural programming, it is intended to make the process of preservation of traditional structures of architectural heritage by making use of them more accurate.

Keywords: Architectural Program, POE, Traditional Structures, Conservation, Sustainability

Giriş

Dünya genelinde insanlığın kültürel zenginliği olarak kabul edilen tarihi yapılar, korunması gereken kültürel varlıklar olarak gerek turizm açısından gerekse de bulundukları konumları itibari ile kent kimliklerinin ve kültürlerinin oluşumunda önemli yer tutmaktadırlar. Bu özellikleri ile kültürel miraslar ülke bazında ki yerel öneminin yanı sıra küresel anlamda insanlığın ortak değeri olarak kabul edilmektedir. (Amsterdam Bildirisi, 1975)

Geleneksel yapılardaki onarım ve yeniden işlevlendirme örnekleri incelendiğinde sosyal bir varlık olan insanlardan (Yücel, 2018, s. 354) meydana gelmiş olan toplumun değişen kültürel yapısı ve ekonomik beklentilerden dolayı, koruma bilincinden çok ticari kaygıların ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. (Cebe M. , 2017, s. 3-4) Bu nedenle geleneksel yapıların yeniden kullanılması ve işlevlendirilmesi sürecinde yapıya yüklenen fonksiyonun tasarlanması aşaması yeterince irdelenmemekte, bu süreç ekonomik ve toplumsal beklentilerin baskısı altında şekillenmektedir.

Dünya genelinde sanayi devriminden sonra başlayan ve uzun yüzyıl olarak adlandırılan (Özkan Altınöz, 2014, s. 838) 19.y.y. da kırsal kesimden büyük şehirlere ve sanayi bölgelerine hızlı bir göç akımı başlamıştır. Özellikle 20.y.y. da yaşanan savaşlar ve toplumsal çatışmalardan kaynaklı göç etme nedenleri süreci ayrıca hızlandırmıştır. Genellikle kent merkezlerine ticaretin yoğun olduğu bölgelere iş bulma umudu ile yerleşen yeni yerleşimcilerin adaptasyon sorunları nedeni ile yerleşik olan toplum kesimleri daha modern olarak tanımladıkları alanlarda kendilerine uygun sosyal çevreler oluşturarak geleneksel kent merkezlerini bu yeni yerleşimcilere bırakmayı tercih etmişlerdir. Ekonomik seviyesi göreceli olarak daha iyi olan yerleşik halkın, geleneksel tarihi yapıların yoğun olarak bulunduğu kent merkezlerini boşaltması bu alanların ekonomik değerini kaybederek yeni yerleşimcilere bırakılması sürecini hızlandırmıştır. Önceki yaşam alanlarındaki alışkanlıklarını bu yeni ortamlarına taşıyan yeni yerleşimciler ekonomik kaygıların etkisi ile geleneksel yapıların tahrip edilmesi sürecini hızlandırmıştır. Farklı kültürlerin bir araya geldiği karmaşık bir hal alan günümüz şehirlerinde bu durum, yapıldıkları döneme hitap eden geleneksel yapıların yoğun olduğu tarihi kent merkezlerinde daha etkili olmaktadır.

Amaç

Geleneksel yapılarda onarım sonrası kullanım için ciddi bir çalışmanın yapılmadığı örneklerde, onarımdan sonra kısa sayılabilecek bir dönem içerisinde kültürel değere sahip olan yapıların, doğal etkenlerin etkisi ile tekrar bakıma muhtaç bir hale geldiği görülmektedir. Onarım sonrası kullanıcıdan arındırılmış olan bir yapı periyodik gözlem ve bakımların yapılmaması sonucunu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle geleneksel yapıların korunması sürecinde yaşatılarak korunması gerekliliği küresel anlamda kabul görmüş bir yaklaşımdır (Venedik Tüzüğü 1964). Uluslararası konferans ve çalışmalar sonucunda mimari mirasın korunması sürecinde, yapının özgün fonksiyonu ile veya yakın bir fonksiyon ile işlevlendirilmesi uygun bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Modern tasarım yaklaşımlarının geleneksel yapılar üzerindeki etkileri çerçevesinde

değerlendirildiğinde de geleneksel yapıların kent içerisinde bulundukları konumları ve toplumun değişen ihtiyaç ve beklentilerin farklılaşması sonucunda, özgün fonksiyonlarının yetersiz ve anlamsız kalması nedeni ile yine terk edilmişlikten kurtulamadığı görülmektedir.

Geleneksel yapıların yaşatılarak korunması yaklaşımı, mimari mirasın korunması sürecinde önemli bir olgu olmakla birlikte, yapıya yüklenecek olan yeni fonksiyonun da ciddi bir şekilde irdelenmesi gerekliliği sonucuna varılmaktadır (Cebe M. , 2017, s. 41).

Değerli, korunması gereken ve insanlığın ortak kültürel mirası olan geleneksel yapıların yaşatılarak korunması sürecinde, yeni fonksiyon tasarımı daha isabetli sonuçlar elde edilebilmesine katkıda bulunmayı hedefleyen bu çalışma kapsamında amaç; geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesi sürecinde yapıların korunmasını sağlayarak kullanıcı ile yapı arasındaki uyum ve konfor seviyesini yükseltmeye yönelik olarak, yeni işlev tasarımı kullanılmak üzere bir bina programlama modeli sunmaya çalışmaktadır.

Geleneksel yapılar özelinde hazırlanan mimari programlama ile pratik uygulamada; yanlış uygulamaların önüne geçilerek zaman, emek ve ekonomik kayıpların önlenmesi hedeflenmektedir. İyi irdelenmiş bir müdahale süreci ile yapıya zarar verecek yanlış uygulamalar ve yasal sınırların dışında kalan müdahalelerin engellenmesi sağlanarak küresel anlamda insanlığın kültürel mirası olan geleneksel yapıların, kültürel etkileşimlerin yaşandığı mimari miras olarak yaşatılmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Kapsam

Çalışma kapsamında, tasarımın analiz kısmı olarak değerlendirilebilecek olan bina programlama modelleri, yapı kullanım sürecinde kullanıcı memnuniyet seviyesini belirlemeye yönelik olarak “Kullanım Sonrası Değerlendirme” (KSD) yöntemi, koruma açısından yasal sınırlılıklar ve sürdürülebilirlik açısından yasal sınırlılık belirlenerek öneri mimari programlama modeli şekillendirilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Tasarım süreci birçok bilimsel disiplinde araştırma konusu olarak çalışmalarda değerlendirilmiştir. Yapıların çok sayıda ana bileşenden oluşması nedeni ile birden fazla disiplini bünyesinde barındıran mimarlıkta yapı tasarım süreci için birçok tasarım modelleri geliştirilmiştir. Geliştirilen bu modeller temelde üç aşamadan oluşmaktadırlar. Bunlar analiz, sentez ve uygulama aşamalarıdır. Yapı tasarımının analiz kısmı mimarlık mesleği disiplini içerisinde “bina programı” ve mimari program” şeklinde özelleşerek tanımlanmaktadır.

Çalışmada yöntem olarak, literatürde yerini almış olan mimari programlama modelleri araştırılmış, bu modeller incelenerek analiz aşamasının geleneksel yapılar özelinde değerlendirilmesinin yolları araştırılmıştır. Tespit edilen modeller karşılaştırılarak geleneksel yapıların analiz süreci özelinde değerlendirilebilecek olan aşamaların tespiti yapılmıştır. Tespit edilen bu aşamalar dışında geleneksel yapılar özelinde bulunması gereken analiz aşamalarının araştırması yapılarak modelin geliştirilmesi sağlanmıştır.

Araştırmanın Kısıtları

Araştırma, yapı tasarım sürecinin analiz kısmı olarak değerlendirilen bina programı hazırlanması evresi özelinde yapılmıştır. Çalışma kısıtları kapsamında geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilmesi süreci olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Problemi

Fonksiyon icra etmeyen hiçbir eleman kalıcı değildir ve bir süre sonra bünyeden atılmaya mahkumdur. Canlı organizmalar kullandığı için yapılarda da durum bu şekildedir, yapının

kullanılmayan, fonksiyonunu icra etmeyen kısımları zamanla terk edilir, hata bu durum tüm yapının terk edilmesine kadar devam eder. Tüm yapının terk edilmesi ise yapının ölmesi anlamına gelmektedir.

İnsanlık için değerli ve nadide olan mimari mirasın korunması ve sonraki nesillere ulaştırılması, yapının üretildiği dönem ve bölgenin sosyal, kültürel ve teknolojik gelişiminin diğer sosyal gruplara ve sonraki nesillere aktarılması anlamına gelmektedir. Mimari mirasın korunması sürecinin sağlayacağı ekonomik katkılarda dikkate alındığında bu sürecinin çok iyi bir şekilde irdelenmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır. Ancak mevcut uygulama örnekleri incelendiğinde (Cebe M. , 2017, s. 112-244), geleneksel yapıların onarım, yeniden işlevlendirme ve kullanım süreçlerinde ciddi aksaklıkların yaşandığı tespit edilmektedir. Bu durumun temel nedeni olarak ta özellikle geleneksel yapıların projelendirilmesi safhasının yeterince irdelenmediği sonucuna varılmaktadır.

Araştırmanın Alt Problemleri

İnsanoğlunda var olan sağduyu kaynaklı, iyidir veya kötüdür gibi hisler çoğu zaman bilimin ve teknolojinin çok önünde olmuştur. Bu hislere bilimin ve teknolojinin ulaşması uzun zaman alırken, bu süreç içerisinde ekolojik açıdan ciddi tahribatlara sebebiyet vermektedir. Günümüzde modern mimari olarak tanımlanan yapı üretim teknolojisinde doğaya ciddi zararlar verilirken, malzemelerin doğal yapısı bozularak birçok toksik kimyasal maddeler ile formu değiştirilmekte, yeni, daha güzel ve daha pahalı adı altında teşvikler ile insanların kullanımına sunulmaktadır.

Araştırmanın Hipotezleri

Korunması gereken kültürel miras niteliğindeki mimari yapıların mevcut durumlarının analiz edilerek elde edilecek olan verilerin, bu yapı grubunun yeniden işlevlendirilmesi sürecine dahil edilmesi, geleneksel yapıların yaşatılarak korunması sürecine ciddi oranda katkı sunacağı ön görülmektedir. Koruma ve sürdürülebilirlik ile ilgili yasal sınırlılıkların da tespit edilmesi ve geleneksel yapıların korunması sürecine dahil edilmesi, geleneksel yapıların yeniden kullanımı sürecindeki başarı oranını arttıracak ve bu yapıların kullanım ömürlerini uzatacak sonucuna varılmaktadır. Koruma ve sürdürülebilirlik kriterleri çerçevesinde yaşatılarak koruma altına alınacak olan geleneksel mimari yapılar, sahip oldukları kültürel kimlikleri ile insanlığın ortak mirası olarak uzun yıllar hizmet vermeye devam edecektir.

Kuramsal Çerçeve

Tasarımı istediğimiz gibi sınırsız bir kuralsızlık içerisinde yapamayız. Yedi milyarı aşan sayıdaki insan ile paylaşmak zorunda olduğumuz bu dünyada her müdahalede diğer insanların ve canlıların yaşam hakkını görmek, gözetmek zorundayız. Bu saygı çerçevesinde gelişen bir yaşam modeli ancak küresel barışa hizmet edebilir aksi durum, abartılı bir şekilde karikatürlerde işlendiği (Özçakı, 2018, s. 565) gibi anlaşmazlıklar ve kaos toplumların yaşantılarına hakim olur.

Yaşamımızı devam ettirdiğimiz dünya ve içerisinde bulunduğu evrende en küçük ayrıntılarına kadar geçerli olan bir düzen, plan ve program bulunmaktadır. İnsan yaratılışı gereği doğaldır, doğal olanı sever, doğal olan ile tam bir uyum içerisinde. Bu bağlamda değerlendirildiği zaman, insanoğlunun herhangi bir işi yapma sürecinde belirli bir plan ve program dahilinde çalışmayı tercih etmesi onun yaratılışında var olan bir olgudur. Yapılacak olan işte öncelik sıralamasının yapılması ile iş bölümleri ve sorumlularının tespitinin yapılması, birbirleri ile hiçbir ilişkisi olmayan dünyada ki insan topluluklarının tümünde temel yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi ve tecrübenin paylaşılması ile iş yapma sürecinin belirli bir plan çerçevesinde yapılması zamanla kurallara bağlanarak kurallar silsilesi şeklini almış ve yaygınlaşarak bir kültür şeklini alarak çeşitli organizasyonlar (hassa teşkilatı, ahilik vb.) aracılığı ile kuşaklar arasında aktarılmıştır. Günümüzde bilimsel disiplinlerin tümünde, bilgi paylaşımı ve aktarımı ile ilgili ciddi çalışmalar yapılarak

literatürde yerini almıştır. Mimarlık alanında da elde edilen deneyimlerin literatüre dahil edilmesiyle birlikte tasarım öncesi süreç olarak “bina programı hazırlanması” günümüzde bilimsel bir disiplin haline gelmiştir.

Programlama

Günümüz bina inşa sistematığı ve tekniğinde, ihtiyaçların belirmesinden sonra bir binanın yapımı temel olarak programlama, tasarım ve uygulama aşamalarından meydana gelmektedir. Binanın yapım aşamaları irdelendiğinde uygulama; şantiye organizasyonu çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir olgu olarak tespit edilirken, tasarım; tasarımcının bilgi birikimi, tecrübesi ve sanatsal yaklaşımı çerçevesinde içsel bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu iki aşamadan önce yapılması gerek “bina programı” çalışmalarının, yapı üretim sürecinin isabetli sonuçlar verebilmesi için ilk olarak yapılması gereken ve sonraki aşamalar için sistemli bir mantık çerçevesinde, bilgi toplama aşaması olarak ciddi bir şekilde irdelenmesi gereken bir süreç olduğu görülmektedir.

Sözlük anlamı olarak programlama “Belirli bir sonuç elde etmek amacıyla atılacak olan adımların sırasının ve takip edilecek yolun bir plana göre sıralanması” şeklinde tanımlanmaktadır.¹

Mimari programlama disiplinin tanımında birçok farklı yaklaşımlar ortaya konulmuştur bu yaklaşımların en önemli olanlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Mimari programlama disiplini Williem M. PENA “Programlama tasarımdan ayrı fakat tasarıma bilgi sağlamak üzere sürece eklenen temel bilgi temini niteliklerini bünyesinde barındıran bir ön çalışma, araştırma safhasıdır.” (Pena & Parshall, 2001, s. 16) şeklinde tanımlamaktadır.

Henry SANOFF mimari programlamayı “Müşteri, kullanıcı, tasarımcı ve geliştirme sorumlularının ihtiyaçlarını karşılayacak tasarım direktiflerinin oluşturulduğu bir bilgi toplama ve işleme süreci” (Sanoff, 1992, s. 4-11) şeklinde tanımlamaktadır.

J.M.Brown; programlama “Bir proje tasarımında nicel ve nitel ihtiyaçlarının tanımlanmasının yapıpı dokümanlanması olup aynı zamanda tasarım sürecinin bir parçasıdır” (Brown, 1989, s. 4) şeklinde tanımlamaktadır.

Duarek tasarım sürecinin bir aşaması olarak tanımladığı mimari programlama evresini, problemlerin tanımlama işlemlerinin yapıldığı süreç olarak, tasarımı iş akış düzenine yerleştirmektedir. (Duarek, 1993, s. 5)

Preiser mimari programlamanın temel hedefini, problemin tespit edilmesi, problemin algılanması, problemin tanımlanması sonucunda önceliklerin belirlendiği aşamayı, mimari programlamanın adımları olarak belirlemektedir. (Preiser W. , 1991)

Yapılan tüm bu tanımlamalardan yola çıkarak programlamayı; herhangi bir yapının tasarımına ihtiyaç duyan, kişi, kurum veya kurum yetkilisinin, yapıyı kullanacak olan müşteri ve işletmeci konumundaki bireylerin ekonomik ve sosyal beklentileri ile kullanıcıların konfor seviyesinin yükseltilmesini hedefleyen tanımlar yaparak bu tanımları tasarımcıya aktarmak için yapılmış olan her tür çalışmanın toparlanması, düzenlenmesi ve kayıt altına alınmasıdır, şeklinde tanımlayabiliriz.

Daha kısa ve öz olarak programlamayı, tatmin edici bir konfor seviyesini yakalayabilmek için tasarımcılara tasarım esnasında ihtiyaç duyacağı bilgi alt yapısının en kapsamlı bir biçimde sağlandığı, tasarım sürecinin ilk aşaması olarak tanımlamak mümkündür.

Yapı tasarımcısı, tüm parametreleri bilerek ve dikkate alarak tasarım aşamasına geçmelidir. Tasarım sürecinin ayrılmaz bir parçası olan mimari program hazırlanması, tasarımcıya tasarım esnasında ihtiyaç duyabileceği dataların sağlanması açısından önem arz etmektedir. Mimari program

¹<http://www.merriam-webster.com/dictionary/programming>

hazırlanması aşaması, pratikte her tasarımcı tarafından yine kendi tasarımında kullanılmak üzere belirli bir oranda hazırlanmaktadır. Bazı tasarımcılar, özellikle görece daha basit tasarımları için topladıkları dataları yazılı bir doküman şekline dönüştürmeden kullanarak, mimari program hazırlanması aşamasını direk zihin yapısında biriktirdiği bilgiler seviyesine indirirken, bu uygulama ciddi ve kompleks yapıların tasarımında yetersiz kalmaktadır. Kompleks yapıların tasarım sürecinde ciddi bir mimari program hazırlığı elzem bir durum olmaktadır. Herhangi bir yapı için mimari program hazırlanması, tasarım için gerekli olan bilgilerin araştırılması temeline dayanmaktadır. Bu özelliği ile mimari program hazırlayacak olan kişinin tasarım yeteneğinden farklı birtakım meziyetlerinin olması gerekmektedir. Mimari program hazırlanmasını ve tasarımı birbirinden katı bir şekilde ayıran Pena ya göre bu iki alan farklı uzmanlıklar gerektiren farklı kişiler tarafından yapılmalıdır. (Pena & Parshall, 2001) Pena'nın bu tespitinde doğruluk payı vardır. Pratikte de durum böyledir; bilgi temini daha çok araştırma, inceleme, bilgi toplama, anketler yapma ve elde edilen verilerin farklı teknik, makine ve programlar kullanılarak analiz edilmesini kapsarken, tasarım ise tamamı ile tasarımcının, talep edilen ihtiyaçlara cevap verebilmek adına iç dünyasında geleceği hayal edebilmesidir. Gerçekte bu iki farklı çalışma alanı bir birlerinden oldukça farklı yetenekler gerektirmektedir.

Pena, Parshall ile birlikte tasarladığı ve “Tipik Programlama Taslağı” ismini verdiği tipik programlama modelinde (Pena & Parshall, 2001, s. 16), belirli işlem basamaklarından oluşan bir programlama modeli sunmaktadır. Farklı bir çalışmada ise H. Sanoff, Pena'nın bu modeli ile birlikte toplam yedi farklı mimari programlama modelini ele alarak değerlendirdikten sonra, bu modellerden yola çıkarak tüm modelleri kapsayabilen özelliklere sahip “Kompozit Model” adını verdiği bir model önerisi geliştirmiştir (Sanoff, 1992, s. 16). Bu modeller dışında AIA'nın önerdiği bir model ile Duerk tarafından geliştirilmiş olan modeller tespit edilerek incelenmiştir.

Bir yapının fiziki şartları ne kadar iyi olursa olsun, yapıya doğru bir fonksiyon yüklenmediği sürece başarılıdan söz etmek mümkün değildir. Tasarımcı yapay çevreyi, yaşam sürekliliği ve gereksinimleri konforlu bir biçimde sağlayacak bir şekilde tasarlamalıdır (Akın C. , 2001, s. 9). Yapının fiziki tasarımı kadar işlevsel tasarımı da kullanıcı memnuniyet seviyesini yükselten etkenlerin başında gelmektedir. Bu nedenle bir yapı tasarlanırken, sürdürülebilirlik, strüktür, konstrüksiyon, fonksiyon ve sirkülasyon gibi birçok açıdan değerlendirmelere tabi tutulmalıdır. Yapı tüm kullanıcı gruplarının beklenti seviyesini en üst düzeyde karşılayabilmelidir. (Talu, 1999, s. 158-159) Aynı zamanda yasal beklentileri, özellikle çevresel faktörler bakımından maksimum oranda karşılayabilme kabiliyetinde olmalıdır. Yapıların kullanıcılardan bağımsız olarak tasarlanmasının hatalı olduğu kullanım sonrası değerlendirmeler ile kanıtlanmaktadır. Bu nedenle olası aksaklıkların tasarım aşamasında giderilebilmesi için kullanıcıların bu aşamada sürece dahil edilmesi gerekmektedir (Dinç, 2002, s. 101-119) (Bekleyen & Yılmaz-Ay, 2016, s. 149-161) (Bekleyen & Korkmaz, 2012, s. 293-309) (Sanoff, 1992, s. 16).

Kullanım Sonrası Değerlendirme (KSD)

Tarihi ve kültürel özelliği olan yapıların korunması sürecinde uluslararası genel kabul görmüş olan, bu yönüyle bilimsel açıdan önemli bir kriter olarak kabul edilen yaşatarak koruma prensibinin, (Venedik Tüzüğü 1964) mimari tasarım kriterleri bağlamında ele alınması gerekmektedir. Mimari miras niteliğindeki geleneksel yapılar çevrim süreci içerisinde bulundukları için koruma ve konfor seviyesinin artırılması için yeniden değerlendirilmeye alındıklarında, yapı programının kullanım sürecinde değerlendirme yaklaşımını içermesi gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Tasarım için gereken verilerin kullanım sürecinde olan yapıda somut bir şekilde tespit edilmesi, kullanıcı beklentilerine dair verilerin kullanıcılara ile yapılan anketler aracılığı ile elde edilmesi, mevcut sorunların ve aksaklıkların doğru bir şekilde tespit edilmesini sağlayacaktır.

Bir yapının tasarımı ve kullanıma sunulması ile hedeflenmekte olan yaşam ve mekân olguları, kullanım sürecinde çok farklı şekillerde sonuçlanabilmektedir. Bu nedenden dolayı yapı gereci, yapım tekniği, yasal sınırlamalar, toplumsal beklentilerdeki değişimler, kültürel değişimler ve ekonomik beklentiler nedeni ile ilk yapıldıkları amaçlarına uygun olarak hizmet vermeleri zorlaşan mimari miras niteliğindeki yapılar, zaman içerisinde özgün fonksiyonları ile güncel ihtiyaçlara cevap veremez bir hal almaktadır. Bu tür yetersizliklerin önüne geçilebilmesi için mimari miras niteliğindeki yapılar, sürekli değişen toplumsal ve bireysel beklentilere cevap verebilmek adına kullanım sonrası değerlendirme (KSD) yaklaşımı ile belirli periyotlarda değerlendirmeye tabi tutulmalıdırlar.

Mevcut bir yapının tasarımının ve fonksiyonunun yeniden değerlendirmeye alındığı süreçlerde tasarım verileri elde etmek için kullanılmakta olan bir yöntem olan “Kullanım Sonrası Değerlendirme” yöntemi kısaca KSD² olarak adlandırılmaktadır.

Tasarımla ilgili alternatif çözümlerin arasından bir seçimin yapılması gereken durumlarda, kullanıcıların planlama ve tasarım sürecine dahil edilmesi iyi sonuçların elde edilmesine katkı sunacaktır (Jormakka, 2012, s. 81). KSD de daha çok kullanıcı memnuniyetine yönelik olarak genellikle ulaşılabilirlik, iç sirkülasyon, güvenlik, sağlık, mahremiyet, iklimlendirme, hava kalitesi, nem oranı, görsel etki, akustik, ergonomi, hacim büyüklükleri, konfor, sürdürülebilirlik gibi insan ve çevreyi ilgilendiren konular ele alınır. Ele alınan bu konular genellikle kullanıcı konfor seviyesinin üst seviye çıkarılmasında etkili olan: sağlık, mahremiyet, kontrol, emniyet, iletişim, görsel etki, fiziki rahatlık, akustik etki, kişisel alan, kişisel kontrol, ısı, nem, hava kalitesi, mobilyalar ve ergonomisi, hacim büyüklükleri, çalışma imkanları, düzen, sirkülasyon konforu, ulaşılabilirlik, servis yeterliliği, iş güvenliği, sürdürülebilirlik gibi direk insan fizyolojisini ve çevreyi etkileyen etmenlerdir. (Dinç, 2002, s. 101-119)

Geleneksel yapıların işlevlendirilmesini, çağdaş yapıların işlevlendirilmesine göre çok farklı bir kategoride değerlendirmek gerekmektedir. Çağdaş yapılara göre çok daha hassas bir planlama süreci gerektirmekte olan geleneksel yapılar için mimari program hazırlanmasında “Kullanım Sonrası Değerlendirme” yaklaşımı çok daha özgün bir hal almaktadır. Bu nedenle geleneksel yapılar özelinde kullanılacak olan bina programında, literatürde yerini almış olan bilinen programlama modellerinin yeniden tasarlanması gereği kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkarmaktadır.

Bulgular

Tasarım sürecinin kapsamlı bir araştırma altyapısına sahip olması, tasarımının başarısını arttıracaktır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde tasarım sürecinin alt yapısını oluşturan mimari program hazırlanması kapsamında, özellikle yeni yapı tasarım ve inşaa sürecinde değerlendirilebilecek birçok programlama modeli bulunmaktadır. Ancak bu modellerin çok özel hassas olan geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilerek kullanıma açılması sürecinde değerlendirilmesinde bazı eklemleme ve çıkarımların yapılması gerekmektedir.

Tartışma

Geleneksel yapılar, gerek ülkemiz ve gerekse de dünya genelinde insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmekte ve bu nedenle yerel ve uluslararası yasal düzenlemeler ile koruma altına alınmaktadır. Ayrıca sanayileşme ile beraber artan hammadde ve üretim talepleri ile meydana gelen atıklar nedeni ile çevre sorunlarının arttığı, çevreye yeterince önem verilmediği, doğal kaynakların düzensiz ve kötü kullanıldığı, doğanın dengesinin bozulduğu ve bu durumun canlılar için tehlikeli olduğu görülmektedir (Özen, 2009, s. 28). Bu olumsuz etkilerin azaltılmasına yönelik olarak ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeler yapılmıştır.

²KSD açılımı “Kullanım Sonrası Değerlendirme” olup terimin İngilizce karşılığı “Post Occupancy Evaluation”dır. Özellikle İngilizce bilimsel yayınlarda kısaca POE olarak adlandırılmaktadır.

Bu tespitler ışığında geleneksel yapılar özelinde değerlendirilecek olan yeni bir programlama modeli kurgusu; geleneksel yapıların özgün kimliklerinin korunması ile yapıların çevrim sürecinde sürdürülebilir mimari kriterlere uygun olmasını sağlayacak kriterleri de içermelidir.

Öneri Mimari Programlama Modeli

Çalışmanın temel konusu olarak özel bir yapı grubunu oluşturan mimari miras niteliğindeki geleneksel yapılar için yeniden değerlendirmeye esas teşkil edecek olan mimari program hazırlanmasıdır.

Mimari program hazırlanacak olan yapı grubunun geleneksel, tarihi ve kültürel özelliklerinin olması nadir ve hassas olmaları nedeni ile programlamanın, yapıların bu özelliklerini önceleyerek tasarlanması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Bu etkenler ile beraber yukarıda zikredilen modellerin birlikte değerlendirilmesi ile geleneksel yapılar özelinde değerlendirilmek üzere önerilen bir mimari programlama modeli oluşturulmuştur.

Bu çalışma kapsamında geleneksel yapılar özelinde yapılması planlanan müdahalelerle ilgili olarak, tasarım öncesi aşama olan mimari program hazırlanması süreci için tasarlanacak olan yeni mimari program modeli belirli bir çalışma ve tecrübenin sonucu olarak ortaya çıkmış olan Pena'nın Parshall ile birlikte tasarladığı ve "Tipik Programlama Taslağı" ismini verdiği tipik programlama modeli (Pena & Parshall, 2001, s. 16), H.Sanoff'un, Pena'nın bu modeli ile birlikte toplam yedi farklı mimari programlama modelini ele alarak değerlendirdikten sonra, bu modellerden yola çıkarak kapsamlı ve bir şekilde tüm modelleri kapsayabilen özelliklere sahip tasarladığı ve "Kompozit Model" modeli, AIA tarafından hazırlanmış (Hershberger, 2000, s. 1-8) olan programlama modeli ve Duerk tarafından hazırlanmış olan programlama (Dinç, 2002, s. 101-119) modellerinden hareketle geliştirilmiştir. Tasarlanan bu modelin işlem basamakları ve gerekçeleri aşağıdaki gibidir:

Proje ekibinin belirlenmesi:

Herhangi bir işin yapılabilmesi için sorumluluk üstlenecek olan bireylerin belirlenmesi ilk ve en önemli şarttır. İş yönetecek ve yapacak bireylerin olmaması söz konusu işin yapılmayacağı anlamını taşır. Bu nedenle ilk aşamada "projenin başlatılması ve proje ekibinin oluşturulması" (Pena & Parshall, 2001, s. 16) sadece yapı tasarımında değil tüm iş akış süreçlerinde yer almalıdır. Bu nedenle projede çalışacak olan ekibin, görevlerinin ve hiyerarşik dağılımın yapılması öneri modelin ilk aşaması olarak öngörülmüştür.

Mimari programlamanın planlanması

Yapılacak olan işlerin önceden planlanması, çalışmanın seyrinin netleştirilmesi, proje ekibindeki her bir bireyin yapılacak olan iş ile ilgili sorumluluklarının belirleneceği "Mimari programlamanın planlanması" (Sanoff, 1992, s. 16) öneri program modelin ikinci aşaması olarak öngörülmüştür.

Bilgi türlerinin belirlenmesi ve Araştırma:

Yapılacak olan çalışmada ihtiyaç duyulacak olan "bilgi türleri belirlenerek toplanmalı ve sistematik bir şekilde dokümanlanmalıdır" (Sanoff, 1992, s. 16). Geleneksel yapılar özelinde değerlendirilmek üzere kurgulanmakta olan bu modelde yapı grubunun özellikleri dikkate alındığında şu alanların netleştirilebilmesi için bilgi toplanması gerekliliği tespit edilmiştir: karar vericilerin taleple beklentilerinin belirlenmesi, kaynak araştırması, yasal sınırlılıkların tespit edilmesi, gözlemsel analiz, kullanıcı beklentileri, benzer uygulamaların incelenmesi, koruma kurullarının temel felsefeleri ve çalışma prensipleri.

Karar vericilerin Taleplerin belirlenmesi:

Yapılan her iş belirli bir amaca yönelik olarak yapılır. Mimarlık mesleği genel olarak üçüncü şahısların talepleri doğrultusunda verilen hizmetleri içermektedir. Bu nedenle hizmet talep eden müşteri konumundaki ve felsefesi bilinmeyen “karar verici konumundaki kişi veya kişilerin organizasyon yapısı ve temel yaklaşım felsefelerinin belirlenmesi” (Sanoff, 1992, s. 16), bu çalışma ile nasıl bir sonuç hedeflediklerinin iyi bilinmesi ve analiz edilmesi gerekmektedir. Hizmet talep eden yatırımcı ve “yatırımla ilgili karar vericilerin belirlenmesi, temel felsefelerinin anlaşılması” (Pena & Parshall, 2001, s. 16), hedeflenen amaca ulaşılması açısından önemli bir aşama olarak modele eklenmiştir.

Kaynak araştırması

Geleneksel yapılar özgün kimlikleri ile korunmaları gerekli yapılar oldukları için özgün kimliklerinin tespitine yönelik olarak eski resimler, tescil dosyaları, varsa rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ile analiz paftaları, zemin etüt raporları, sanat tarihi raporu, rölöve raporu, restitüsyon raporu, restorasyon raporlarının temin edilmesi gerekmektedir. Söz konusu proje ve raporlar, ilgili koruma kurulu tarafından onaylanmış oldukları için değerli belge niteliğindedir. Bu nedenle geleneksel yapıların onarım ve korunması sürecinde kaynak araştırması çok önemli bir aşama olarak modelde yer almalıdır.

Yasal Sınırlılıkların Tespit Edilmesi:

Geleneksel yapılar bireyler ve kuruluşlardan öte toplumun kültürel zenginliği olarak kabul edildiği için, tasarımcılar, mal sahipleri ve kullanıcıların bireysel istekleri doğrultusunda sınırsızca müdahale edebilecekleri yapılar değildirler. Bu çerçevede “Yasal sınırlılıkların tespit edilmesi gerekmektedir” (Sanoff, 1992, s. 16). Geleneksel yapılar çok değerli ve korunması gereken yapı grubunu oluşturmaktadırlar (Akın, Bekleyen, & Yıldırım, 2016, s. 360-370) (Dalkılıç & Bekleyen, 2010, s. 417-462) (Dalkılıç, 2008, s. 17-33). Bu nedenle yapı, sahibinin ötesinde toplumun kültürel varlığı olarak kabul edilmiş ve hükümetler tarafından yasalarla koruma altına alınmışlardır. Bu nedenle geleneksel yapılara müdahalelerin “yasal sınırlılıkların tespit edilmesi” (Sanoff, 1992, s. 16), tasarım aşamasında yapılacak olan yanlışlıkların önüne geçecek zaman ve emek kaybını önleyeceğinden modele dahil edilmesi gerekmektedir.

Ayrıca dünyamızın global düzeyde maruz kaldığı, insan kaynaklı zararların azaltılmasına yönelik olarak yasal sınırlılıkların belirlenerek tasarıma dahil edilmesi sürdürülebilir mimarlık açısından önemli ve dikkate alınması gereken bir konudur. Azalan doğal kaynakların korunması açısından yapıların sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik olarak kabul görmüş olan bir takım yasal sınırlılıkların tespit edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle çerçevede alternatif yaklaşımlar geliştirilerek ekolojik etkiler değerlendirilmeli “projenin işverene, kullanıcıya, sosyal çevreye, ekolojiye olan etkileri incelenerek yasal zorunlulukların tespit edilmesi” (Sanoff, 1992, s. 16) geleneksel yapıların yaşatılarak korunmalarında program hazırlama sürecinde yapılması gereken bir aşama olarak modele eklenmesi gereklidir. Bu çerçevede modelde geleneksel yapılara yapılacak olan müdahalelerde, yasalar ile belirlenmiş olan müdahale sınırları ile yapıların sürdürülebilirliği açısından gerekli olan yasal zorunluluklar belirlenmelidir.

Gözlemsel Analiz:

Geleneksel yapıların mevcut durumlarının uzman gözü ile tespit edilmesi, yapıların maruz kaldığı etkilerin belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Yerinde yapılacak olan çok yönlü bir görsel analiz çalışması ile yapının özgün kimliğinden uzaklaşmasına neden olan baskıların doğru bir şekilde tespit edilmesi, bu etkilerin ortadan kaldırılmasında doğru ve kalıcı etkileri olan kararların alınmasına katkı sunacaktır. Bundan dolayı yapılar önceden oluşturulmuş kartlara göre etraflı bir şekilde

gözlemsel incelemeye tabi tutulmalı, gözlemsel inceleme ile elde edilen verileri destekleyecek nitelikte yeterince fotoğraf ile belgelenmelidir.

Kullanıcı beklentilerinin (taleplerinin) belirlenmesi:

Geleneksel yapılar mevcut olup çevrim sürecinde olan yapı grubunda değerlendirilmektedirler. Yapı mevcut olduğu için doğru ve tutarlı bilgilerin yapı üzerinden toplanması mümkündür. Bundan dolayı geleneksel yapılar için hazırlanacak olan mimari programlama modelinde KSD (Kullanım Sonrası Değerlendirme) yaklaşımının bulunması gerekmektedir. KSD yaklaşımında esas olan kullanıcı memnuniyet seviyesi ile yapının bilimsel kriterler, yasal sınırlılıklar ve sürdürülebilir mimarlık kriterlerine göre aksaklıklarının anketler yolu ile elde edilmesi ve elde edilen verilerin analiz edilerek tespitlerin yapılmasıdır (Dinç, 2002, s. 101-119). Yapılar yerinde incelenerek önceden hazırlanmış olan sorulara kullanıcıların vereceği cevaplar tespit edilmelidir. Bu çerçevede geleneksel yapılarda anket çalışmaları yapılarak kullanıcı memnuniyet sevieleri belirlenmelidir.

Benzer tesislerin incelenmesi

Çalışma konusu olan yapıya benzer olup yapılması planlanan süreçten geçmiş olan “yapıya benzer uygulamaların incelenmesi” (Pena & Parshall, 2001, s. 16) tasarımcı ve programcılara yapılan muhtemel hataların ve iyi uygulamaların tespitinde bilgi sağlayacağı için önemli bir aşama olarak öneri model sürecinde programa dahil edilmiştir.

Koruma Kurullarının Prensipleri:

Geleneksel yapılar insanlığın ortak kültürel mirası olarak kabul edildiği için, tasarımcıların, mal sahiplerinin, kullanıcıların bireysel istekleri doğrultusunda sınırsızca müdahale edebilecekleri yapılar değildirler. Ülkemizde geçerli olan mevcut yasalar ile belirlendiği üzere ülkemiz sınırları içerisinde bulunan tescilli yapıların tümünde, her türlü müdahale kararı tescilli yapının sorumluluk sahasında bulunduğu ilgili Bölge Koruma Kurulu tarafından verilir. Bu nedenle resmi olarak yetkili olan söz konusu koruma kurulunun prensiplerinin, çalışma yapısının, geleneksel yapılara müdahalelere yaklaşım felsefesinin bilinmesi, yapılacak çalışmaların isabetliliğini artırarak zaman ve emek tasarrufu sağlayacaktır. Bu nedenle koruma kurullarının çalışma sistemleri ile temel yaklaşım felsefelerinin bilinmesi mode dahil edilmiştir.

Bilgilerin Analiz Edilmesi:

Genellikle bilgiler toplandığı zaman dağınık ve çoğu zaman alakasız olarak ham bir şekilde dururlar. Özellikle anketlerden elde edilen bilgilerin uzmanlık gerektiren yöntemler ile analiz edilmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir bu nedenle “müşteriden ve kullanıcılardan alınan bilgilerin analiz edilmesi, mekânsal verilerin oluşturulması ve gerekli olan tariflerin yazılı hale getirilerek tabloya çevrilmesi” (Pena & Parshall, 2001, s. 16) (Sanoff, 1992, s. 16) tasarım öncesi önemli bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Elde edilen verilerin hangi istatistiksel yöntemler ve araçlar ile değerlendirileceği sonuçların tasarımcılara nasıl sunulacağı önceden belirlenmelidir. Tespit edilen bu yöntemlere göre elde edilen veriler analiz edilerek sonuç çıktılarının açık ve anlaşılabilir bir şekilde tasarımcılara sunulması gerekli bir aşama olartak modelin işleyiş sürecine dahil edilmiştir.

Proje Hedeflerinin Oluşturulması

Analiz verileri sonucunda yapıya uygun olan işlevin tespitine yönelik hedefler, yapının mekân dizilimi ve kimliğine uygun hedefler ile bütçe hedeflerinin belirlenmesi yapılmalıdır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde her proje için belirlenmiş olan bir bütçe ve zaman dilimi olmalıdır. Projenin öngörülenden daha yüksek bir bütçeye veya daha uzun bir zaman dilimine yayılması, yatırımcı açısından ciddi olumsuzluklara yol açabilecektir. Bu durum yatırımın yarım kalmasına yol açabileceğinden dolayı “projenin işlevsel, biçimsel, ekonomik ve zaman ile ilgili hedeflerinin

oluşturulması” (Sanoff, 1992), programlama aşamasında detaylı bir şekilde incelenerek netleştirilmesi gereken bir konu olarak değerlendirildiği için öneri programlama modeline eklenmiştir.

Kavramsal Gelişme:

Geleneksel yapılar özgün kimlikleri ile korunması gereken yapı grubuna girdiği için bu tür yapılara yeni işlev verilirken yapının değiştirilmeden özgün kimliği ile korunması, azalmakta olan doğal kaynakların korunması açısından yapının işletmesinin ve yeni işlevinin sürdürülebilir olması gereklidir. Yapıya yüklenen yeni işlev ulaşım açısından uygulanabilir ve insan yaşantısının korunması açısından da güvenilir olmalıdır. Bu kriterler ve araştırma verileri doğrultusunda ekonomi ve zaman parametreleri dikkate alınarak yeni işlev ve müdahale sınırları belirlenerek yapıya yüklenebilecek fonksiyonlar ve müdahaleler netleştirilmelidir.

Bilgilerin Sistematik Bir Düzen İçerisinde Tasarımcılara Sunulması

Genellikle bilgiler toplandığı zaman dağınık ve çoğu zaman birbirinden alakasız olarak ham bir şekilde dururlar. Özellikle anketlerden elde edilen bilgilerin uzmanlık gerektiren yöntemler ile değerlendirilmeleri gerekmektedir. “Müşteriden ve kullanıcılardan alınan bilgilerin analiz edilmesi, mekânsal verilerin oluşturulması ve gerekli olan tariflerin yazılı hale getirilerek tabloya çevrilmesi”, (Pena & Parshall, 2001, s. 16) (Sanoff, 1992, s. 16) toplanan bilgilerin tasarımcıların anlayabileceği ve kolayca ulaşabileceği formatlarda sunulması, ciddi emek ve zaman harcanarak toplanmış olan bilgilerin atlanmadan tasarım sürecine dahil edilmesini sağlayacaktır. Çalışmanın bu aşaması ile zaman ve emeğin gözden kaçma ve yanlış uğraşlar ile heba edilmesinin önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

Projenin Etkisi

“Projenin işverene, kullanıcıya, sosyal çevreye, ekolojiye olan etkileri incelenerek tespiti yapılır” (Sanoff, 1992, s. 16). Kullanıma açılan yapı kullanıcı, işveren, sosyal çevre, ekolojik etkiler açısından belirli periyotlar ile değerlendirmelere tabi tutulmalıdır. Değerlendirme sonucuna göre gerek duyulması halinde yapıya yüklenen yeni işlev ve müdahale biçimleri gözden geçirilerek revize edilmelidir.

Sonuç

Programlamada tüm yapı tiplerinde temel süreç benzer şekilde işlemekle beraber alt başlıklar bina türüne ve fonksiyonuna göre değişebilmektedir. Bundan dolayı farklı modeller incelendiğinde esas itibarı ile ciddi bir farklılığın olmadığı mimari programlama süreçlerinin birbirlerine çok yakın olduğu sadece bina tipine, icra edeceği fonksiyona göre farklılıkların olabildiği görülmektedir. Yapı tasarımı ile ilgili olarak program hazırlanması konusunda yapılan ciddi çalışmaların genelinde çağdaş yapılara yönelik bir yoğunlaşmadan söz etmek mümkündür.

Bu çalışma kapsamında mimari programlama modelleri incelenerek geleneksel yapılar özelinde kullanılmak üzere bir programlama modeli kurgulanmıştır. Kurgulanmış olan bu mimari programlama modeli ile günümüzde mimari mirasa uygulanan müdahale sistematığının aksaklıklarının tespiti yoluna gidilmekte, yapıyı kullanan sosyal grubun kültürüne ve ekonomik durumuna uygun, yapının bulunduğu bölgeye ve ekolojiye en az zararı verecek müdahale biçimlerini kapsayan bir tasarım sürecinin sağlanması hedeflenmektedir. Bu hedefe yönelik olarak, yapı tasarım sürecinde karar verme mekanizmasında olan tasarımcıların, mimari miras niteliğindeki yapılara işlev tasarımı yaparken yapıların özgün kimliğini bozmadan kullanıcı ve yatırımcı beklentilerini en üst seviyede karşılayabilecek uygulamalar yapabilmesi için Tablo1. de şematik olarak gösterilen mimari program modeli geliştirilerek tasarımcıların kullanımına sunulmuştur.

Tablo 1. Öneri Mimari Programlama Modeli

Sonuç olarak bu çalışmada önerilen modeldeki işlem basamakları ile mimari miras niteliğine sahip geleneksel yapılarda koruma ve işlev tasarımı yapacak olan tasarımcılara gerekli olan çalışma sistematigi için bir mimari programlama modeli örneği sunulmaktadır. Mimari programlama alanına bir katkı sunmayı amaçlayan bu çalışmanın sonucunda elde edilen öneri model ile mimari miras niteliğindeki geleneksel yapıların yaşatılarak korunması sürecinin daha doğru bir şekilde yapılması amaçlanmaktadır.

Öneriler

Yapılan saha çalışmaları göstermektedir ki; geleneksel yapıların projelendirilmesi ve müdahale sınırları bölge koruma kurulları denetiminde yürütülmekte olduğu için görece daha iyi bir durumda olmasına karşılık, onarım sonrası süreçte geleneksel yapıların kullanımına yönelik olarak kontrol ve yetki eksikliği nedeni ile konfor ve ekonomik kaygıların etkisinde yapılan müdahaleler ciddi yıpranmalara sebebiyet vermektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde; yasalarla düzenlenmiş olan geleneksel yapıların korunması sürecinin onarım sonrası altı aylık veya yıllık periyotlarla yapılacak olan incelemeler ile kontrol altına alınmasına katkı sunacak olan çalışmalar literatüre yapacağı katkı ile birlikte pratikte de geleneksel yapıların yeni bir işlev ile yeniden kullanım sürecinde yapıların korunmasına katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Akın, C. (2001). *Doğal Çevre Etmenlerine Bağlı Olarak, Yerleşme ve Bina Ölçeğinde İklimle Dengeli Konut Tasarım Denetleme Modeli*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Akın, C., Bekleyen, A., & Yıldırım, M. (2016). Preservation initiatives for the truncated pyramid-shaped traditional houses of Siirt. *Frontiers of Architectural Research* , 360-370.
- Bekleyen, A., & Korkmaz, N. (2012). An Evaluation Of Akabe Mass Housing Settlement in Sanliurfa. *Journal of Housing and the Built Environment* , 293-309.
- Bekleyen, A., & Yılmaz-Ay, İ. (2016). Are gated communities indispensable. *Urbani İzziv* , 149-161.
- Brown, J. (1989). J. Wilkes (Dü.) içinde, "Programing Architectural" *Ansiklopedia of Architecture, design and Construction* (4 b.). USA: AIA-John Wiley&Sonns.
- Cebe, M. (2017). *Bina Programı Hazırlanması; Güneydoğu Anadolu Han Yapıları Örneği*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.

- Cebe, M. (2002). *Diyarbakır Sütlüklü Hanın Sağlıklaştırılıp Değerlendirilmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi .
- Dalkılıç, N. (2008). Geleneksel Konutlarda Kullanıcı-Mekan İlişkisi:Midyat Örneği. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi* , 17-33.
- Dalkılıç, N., & Bekleyen, A. (2010). Geçmişin Günümüze Yansıyan Fiziksel İzleri; Diyarbakır Evleri. İ. Yıldız içinde, *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi* (s. 417-462). Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği.
- Dinç, P. (1999). *Kullanım Sürecinde Değerlendirme Yaklaşımı ile Kent Otobüs Terminallerinde Temel Program Kriterlerinin Sağlanması*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Dinç, P. (2002). Problem Araştırmasından Mimari Değerlere Geçişte Bina Programlama. *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der.* , 101-119.
- Duarek, D. (1993). *Architectural Programming, Information Management for Design* (s. 5). içinde New York: Van Nostrand Reinhold.
- Hershberger, R. (2000). *Programming*. AIA.
- Jormakka, K. (2012). *Tasarım Yöntemleri*. İstanbul: Yem Yayınevi.
- Özçakı, M. (2018). Karikatürlerdeki Mimarlık Söylemi. *Turkish Studies* (13/3), 565.
- Özen, N. (2009). *Gap Bölgesinde Yaşanan Göçün Sürdürülebilirlik Bağlamında Konut Çevrelerinde Etkisi; Diyarbakır Huzurevleri Örneği*. Akara: Gazi Üniversitesi.
- Özkan Altınöz, M. (2014). 19.Yy Osmanlı Mimarisi'ndeki Oryantalizmin Endülüs Kaynağı Ve Sirkeci Garı'nın Değerlendirilmesi. *Turkish Studies* (9/11), 838.
- Pena, W., & Parshall, S. (2001). *Problem Seeking* . New York: John Wiley & Sons.
- Preiser, W. (1991). *"Design Innovation and the Challenge of Change" Design Intervention; Toward a More Humane Architecture*. içinde New York: Van Nostrand Reinhold.
- Sanoff, H. (1992). *Integration Programming, Evaluation and Participation In Design*. Newcastle: Athenaeum Press Ltd.
- Talu, E. (1999). *Mimar Anlam Beğeni*. İstanbul: Yem Yayın.
- Yücel, A. (2018). Osmanlı Devletinde Küçük Ölçekli Vakıflar:Sivas Örneği. *Turkish Studies* (13/24), 354.
- <http://www.merriam-webster.com/dictionary/programming>: 1 adresinden alındı